

*Губань Р. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ЗАКАРПАТТЯ У 1918–1920 РР.

В статті простежується вплив розпаду Австро-Угорської імперії на правовий статус Закарпаття. Розглядаються правові аспекти входження Закарпаття до складу Чехословаччини. Показується адміністративно-територіальний устрій Закарпаття у складі Чехословаччини.

Ключові слова: *Австро-Угорщина, адміністративно-територіальна одиниця, адміністративно-територіальний устрій, Закарпаття, Чехословаччина.*

Про необхідність проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні мова йде достатньо давно. В одному з урядів була навіть створена посада віце-прем'єр-міністра, до компетенції якого входило проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Однак, незважаючи на це, реформа так і не була проведена. Однією з причин такої ситуації – відсутність концептуальних засад. Концептуальні засади не можуть бути розроблені без врахування історичного досвіду. Саме тому данна стаття і присвячена дослідженню історії адміністративно-територіального устрою Закарпаття в один з його найдраматичніших періодів – 1918–1920 рр.

Зазначеному вище питанню приділяли увагу такі українські вчені як: В. М. Баранчук, А. Б. Гетьман, М. І. Корнієнко, І. Й. Магновський, В. П. Новик, В. Ф. Погорілко, О. В. Совгиря, Н. Г. Шукліна, В. М. Шаповал, Л. Т. Шевчук, Я. В. Шевчук та інші вчені. Проте це питання не було окремо ґрунтовано проаналізовано в наукових статтях.

Отже, **метою цієї статті** є дослідження адміністративно-територіального устрою Закарпаття у 1918–1920 рр.

Період 1917–1918 рр. – це період розпаду не лише Російської, але й Австро-Угорської імперії. Народи, які їх утворювали, повинні були самостійно вирішувати свою долю. Деякі народи відразу визначилися щодо свого майбутнього. А от в Закарпатті спочатку не було єдності щодо свого майбутнього. Пряшівська рада тяжіла до об'єднання з Чехословаччиною, Ужгородська – з Угорщиною, Хустська – з Україною [6, с. 94]. (Однак після того як Наддніпрянська Україна була окупована більшовиками, Закарпаття підтримало думку закарпатських емігрантів у США про входження до Чехословаччини [7, 53]).

Так, 9 листопада 1918 року з ініціативи греко-католицьких священників Петра Гебея, Симеона Сабова, Йосипа Камінського в Ужгороді на організаційні збори зібралося більш як 100 чоловік, в основному змадяризованих представників місцевої інтелігенції, які відстоювали право Закарпаття на автономію в складі Угорщини. На цих зборах було утворено “Раду руських рутенів”. Члени новоствореної ради проголосували за те, щоб приєднатися до своєї прабатьківщини – Угорщини [7, с. 39]. Рада проголосила себе єдиним законним представником руського народу й почала вести переговори з угорськими офіційними особами в Будапешті, які пропонували

реорганізувати країну за швейцарською моделлю, в результаті чого мав би бути створений окремих "Руський кантон". Цю ідею підтримали ради русинів-мадяронів Мараморошського та Угочанського округів. Ці дії Ради викликали протести в різних районах Закарпаття. Проти виступили Свалявська Народна Рада, Любовнянська Рада і інші ради. Ненависть народу до рішень Ужгородської ради була такою великою, що ні в кого практично не знаходила підтримки. Її організатори навіть самі були змушені визнати, що їх агітаційно-пропагандистські брошури і плакати не потрапляють до рук народу: "Бо перша людина, яка дістане їх в руки для роздачі, негайно їх нищить" [7, с. 41]. Проте така поведінка населення не зупинила проугорськи налаштованих активістів. Прихильник Угорщини О. Сабов ініціював скликати 10 грудня 1918 року у Будапешті збори (собор) "угорських русинів", щоб на "цілий світ" з юридичної точки зору донести "бажання" закарпатських українців залишитися в складі Угорщини на правах автономії. Однак на зборах перемогли проукраїнські тенденції, а проугорська політика окремих діячів зазнала повного краху [7, с. 33]. Відразу після зборів, які відбулися 10 грудня 1918 року, заручившись підтримкою деяких проугорськи налаштованих українців, угорці погодилися скликати збори українців у Закарпатті. Було ухвалено скликати 18 грудня в Мараморош-Сигеті установчі збори закарпатських українців, на яких угорці сподівалися взяти реванш за поразку на зборах в Будапешті [7, с. 41].

18 грудня 1918 року відбулися збори представників міст і сіл Мараморощини, які проходили в Мараморош-Сигеті. В їх роботі взяло участь 700 делегатів. Як зазначає Л.-І. В. Горват, практично представлені були жителі всіх населених пунктів жупи. І абсолютна більшість делегатів висловилися за об'єднання "всіх руських земемель" до одної держави – до України. В рішенні зазначалося, що просять "прилучитися до Соборної України", підкреслюючи цим, що пропозиції приєднання до Галичини не проходять [3, с. 61].

Як стверджує Б. М. Ринажевський, правового значення ці збори усе ж не мали, оскільки репрезентували думку лише частини закарпатських українців, які проживали на Мараморощині. Тому, щоб дізнатися про волю всіх трудящих Закарпаття було прийнято рішення скликати "загальний собор всіх русинів, жиючих в Угорщині". З'їзд був запланований на 21 січня 1919 року. Угорські лідери були змушені погодитися на скликання Хустського з'їзду, однак не полишали спроб зірвати його проведення. Жандарми поставили на дороги, що вели до Хуста пости і навіть тимчасово припинили рух на залізниці Королево-Хуст [7, с. 46].

21 січня 1919 року у Хусті зібрався Всенародний Конгрес Угорських Русинів. В якому взяли участь 420 делегатів від 175 сільських та міських громад восьми комітетів та ще близько 1500 чоловік без мандатів [6, с. 48]. За підрахунками Р. О. Марценюк, переважаюча частина дослідників схильна вважати, що тут було представлене майже все українське Закарпаття, і прийнятті рішення були виявом волі всього населення краю [6, с. 68].

Учасники Зборів одногосно прийняли резолюцію, у якій було сказано: "Всенародний Конгрес Угорських русинів із дня 21 січня 1919 р. ухвалює з'єднати комітати Мараморош, Угоч, Берег, Уг, Земплин, Шариш, Спіш, Абауй-Торна із Соборною Україною, просячи щоб нова держава при виконанні цієї злуки узглядила окремішне положення угорських русинів [6, с. 69]. Угорці хотіли силою розігнати

збори, однак, побачивши, що члени зборів готові дати їм рішучу відсіч не наважилися застосувати військо [7, с. 48].

Тим часом представники Ужгородської ради 1 січня 1919 року нанесли візит чехословацькому консулові в Будапешті М. Годжі, із яким вони підписали документ про згоду на введення на територію Закарпаття чехословацьких військ. Документ підписали секретар Ужгородської руської народної ради А. Волошин, надзупан П. Легеза та І. Кондратович [6, с. 94]. А вже в першій половині січня 1919 року чехословацькі війська зайняли західну частину Закарпаття, а румунські, за згодою Антанти – Східну. Це стало в майбутньому причиною анексії Пряшівщини Чехословаччиною, а Мараморощини – Румунією.

Відповідно до мирного трактату у Сен-Жермені 10 вересня 1919 року Сигет і 14 сіл Мараморощини, в яких проживало українське населення, відійшли до Румунії [6, с. 63].

Агітація проведена на Закарпатті за приєднання до Чехословаччини отримала позитивні наслідки. 8 травня в Ужгороді з представників колишніх Пряшівської, Ужгородської та Хустської народних рад було утворено Центральну Руську Народну Раду (ЦНРР), очолювану А. Волошином, М. Брайндаком, В. Стрипським, яка прийняла рішення про приєднання до ЧСР на умовах автономії з найширшими правами у вирішенні внутрішніх справ [6, с. 95].

Таким чином, Закарпаття відійшло до Чехословаччини внаслідок підписаних: Мирного договору між провідними Об'єднаними, союзними державами та Австрією від 10 вересня 1919 року (стаття 35), Мирного договору між провідними Об'єднаними, союзними державами й Німеччиною та Протоколу підписаного від 28 червня 1919 року (стаття 81), Мирного договору між провідними Об'єднаними, союзними державами й Угорщиною, Протоколом і Декларацією від 4 червня 1920 року (стаття 48). За Тріанонським договором частина території південно-східного Закарпаття (14 сіл Мараморощини), відійшла до Румунії. Потрібно відзначити і те, що окрім, частини Мараморощини, яка відійшла до Румунії, до Підкарпатської Русі не ввійшла також і частина території Закарпаття, яка була приєднана до території Словаччини. За підрахунками Б. М. Ринажевського, більш як 25 тисяч українців опинилося поза кодоном “Підкарпатської Русі” [7, с. 102].

Решта ж Закарпаття увійшло до Чехословацької Республіки і отримало назву Підкарпатської Русі. Кордони Підкарпатської Русі в межах Чехословаччини були визначені рішенням Територіальної комісії Паризької мирної конференції [6, с. 48]. Історик С. Віднянський, зазначає, що приєднання Закарпаття до ЧСР було здійснено без участі широких народних мас краю [2, с. 134]. Хоча це твердження є дещо суперечливим. Річ у тому, що ще у травні 1919 року представники Ужгородської, Хустської і Пряшівської рад проголосили об'єднання усього Закарпаття з Чехословаччиною на федеративній основі [6, с. 156].

Конституційним актом, яким Чехословаччина легітимізувала приєднання Закарпаття став “Генеральний статут про організацію й адміністрацію Підкарпатської Русі, приєднаною Паризькою мирною конференцією до Чехословацької Республіки”. Цей документ був ухвалений чехословацьким урядом 7 листопада 1919 року і затверджений 16 листопада [6, с. 99]. Проте до Підкарпатської Русі не було включено Пряшівщину (і це при тому, що згідно офіційного перепису проведеного у грудні 1930

року кількість українського населення складала 73,8% [6, с. 161]) незважаючи на те, що вона входила до складу новоутвореної ЧСР, зате було долучено вузьку смугу угорської території вздовж залізниці Кошице-Чоп-Берегове-Хуст [6, с. 156].

29 лютого 1920 р. парламентом Чехословаччини було прийнято закон № 126 “Про утворення жупних і окружних урядів”. Згідно закону територія ЧСР розділялася на 22 жупи з кількістю населення від 511 тисяч до 800 тисяч кожна. Підкарпатська Русь була поділена на чотири жупи з центрами в Ужгороді, Берегові, Мукачеві, Бичкові [5, с. 62].

Висновки. Отже, адміністративно-територіальний устрій Закарпаття у 1918–1920 рр. залежав від того, до складу якої держави входила ця українська територія.

Використані джерела:

1. *Болдижар С. М.* Правове становище Закарпатської України : дис канд. юр. / С. М. Болдижар. – 2009 р. – С. 32.
2. *Віднянський С.* Закарпаття у складі Чехословацької Республіки: переломний етап у національно-культурному й етнополітичному розв'язку русинів-українців / С. Віднянський // *Культура українських Карпат: традиції і сучасність : матеріали Міжнародної наукової конференції (Ужгород, 1-4 вересня 1994 р.)*. – Ужгород, 1994. – С. 130-140. – С. 134.
3. *Горват Л.-І. В.* Соціально-економічний і політичний розвиток українців Мараморощини (Румунія) в 1918-1945 рр. : дис ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Л.-І. В. Горват ; Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород, 1999. – 162 с. – С. 61.
4. *Журавський-Граєвський П.* Питання Підкарпатської Русі на мировій конференції в Парижі / П. Журавський-Граєвський // *Зустрічі*. – Нью-Йорк, 1990. – С. 129-136. – С. 131.
5. *Ліхтей І. М.* Закарпаття в складі Чехословаччини: особливості суспільно-політичного розвитку (1919–1929) : дис ... канд. іст. наук : 07.00.02 / І. М. Ліхтей ; Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород, 1997. – 214 с. – С. 62.
6. *Марценюк Р. О.* Національно-державне відродження українства на Закарпатті (1918–1939 рр.) : дис ... канд. іст. наук : 09.00.12 / Р. О. Марценюк ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 211 с. – С. 48.
7. *Ринажевський Б. М.* Становлення національної державності в Закарпатті (1918–1939 рр.) [текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Б. М. Ринажевський ; Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президенті України. – Л., 2004. – 199 с. – С. 87.
8. *Стерчо П.* Карпато-Українська держава (До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках) / П. Стерчо. – Репринтне видання. – Львів : За вільну Україну, 1994. – 288 с. – С. 182.

Губань Р. В. *Административно-территориальное устройство Закарпатья в 1918–1920 гг.*

В статье прослеживается влияние распада Австро-Венгерской империи на правовой статус Закарпатья. Рассматриваются правовые аспекты вхождения Закарпатья в состав Чехословакии. Показывается административно-территориальное устройство Закарпатья в составе Чехословакии.

Ключевые слова: *Австро-Венгрия, административно-территориальная единица, административно-территориальное устройство, Закарпатье, Чехословакия.*

Guban R. The Administrative-territorial device of Zakarpattia in 1918-1920.

In the article influence of disintegration of the Austria-Hungary empire is traced on legal status of Zakarpattia. The legal aspects of including of Zakarpattia are examined in the complement of Czechoslovakia. The administrative-territorial device of Zakarpattia is shown in composition Czechoslovakia.

Keywords: *Austria-Hungary, administrative-territorial unit, administrative-territorial device, Zakarpattia, Czechoslovakia.*